

КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

М О В Н Я С Л О В Ї В С К А

*Навчально-методичний посібник
для студентів філологічного
факультету*

Видання десяте, виправлене й доповнене

Кривий Ріг
2018

М. Вербовий. *Їзык слов'їнькз*: збірник вправ та текстів / Навчально-методичний посібник для студентів філологічного факультету всіх форм навчання.— Кривий Ріг, 2018.— 30 с.

Видання покликане допомогти студентам у засвоєнні курсу „Старослов'янської мови”. Головна увага у посібнику приділяється практичним проблемам — виробленню навичок правильного читання й точного розуміння старослов'янських / церковнослов'янських текстів; аналізу фонетичних явищ, граматичних форм, синтаксичних конструкцій тощо старослов'янської / церковнослов'янської мов у зіставленні з сучасною українською мовою.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Криворізького державного педагогічного інституту,
протокол № 6 од 10 грудня 1998 р.*

Рецензент — *З. Купчинська*, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Львівського державного університету ім. І. Франка

© М. Вербовий, 1998—2018

В с т у п

Підготувати відповіді на питання:

1. Старослов'янська мова — найдавніша слов'янська літературна мова. Значення вивчення старослов'янської мови для філолога-україніста.
2. Місце старослов'янської мови серед інших слов'янських мов. Питання про найдавнішу основу старослов'янської мови.
3. Історія виникнення та розвитку старослов'янської мови.
4. Старослов'янське письмо, огляд історії двох слов'янських абеток.
5. Коротка характеристика найважливіших пам'яток
 - а) старослов'янської мови:
 - глаголичні *Київські листки*, *Зографське євангеліє*, *Марійнське євангеліє*, *Синайський псалтир*;
 - кириличні *Добурджанський напис*, *напис царя Самуїла*, *Савина книга*, *Супральський рукопис*;
 - б) церковнослов'янської мови:
 - *Остромирове євангеліє*, *Збірники Святослава 1073 та 1076 рр.*

Питання для контролю:

1. З'ясуйте, у чому полягає різниця між термінами *українська мова* та *українська літературна мова*?
2. Поясніть, що позначають терміни *праслов'янська мова*, *старослов'янська мова*, *церковнослов'янська мова* (обов'язково вкажіть часові межі існування мов).
3. У чому полягає цінність найдавніших пам'яток слов'янської писемності для філолога-україніста?

4. У якому році Костянтин (Кирило) та Мефодій почали перекладати грецькі літургійні книги слов'янською мовою?
5. Яка роль у виникненні старослов'янської мови моравського князя Ростислава?
6. Чи функціонувала старослов'янська мова у Моравії після 885 року?
7. Що значить слово *палімпсест* (<гр. παλίμψηστος)?

* * *

Г р а ф і к а

1. У поданих словах назвіть букви і звуки; затранскрибуйте ці слова.

БРАБНИ 'горобець', БИСЬРЬ 'перли', ДЬСНИЦА 'права рука', РЕШТИ 'говорити', ДРОУГЪ, ЧЬТО, КЛАТВА, МУРО 'пахуча олія, елей', ЧИТАЖ, СЪНЪ, СЪЛО 'дуже, занадто', ПЖТЬ, ПАТЬ, ПРАХЪ 'порох, пил', КЗЧТО, БРЪВНО, ІАЗЫКЪ, АЗМНТЪ, ЧАЦА, ДЪНЬ, ДОМА, СГУПЪТЪ, ВЪКЪННЪСѢ, ЗРАГА, НШАНЪ, ФНОЛОФЪ, НЖЖДААХЪ СѦ, ШЪСѢТЕ, ВДРА•

2. Виразно прочитайте слова.

ГОРЕ, ЮНОТЬ, ВЪСА 'шия', ЛЮБЫ 'любов', ВЕЧЕРА, ІАРОСТЬ, ЮЖЕ 'вже', ДѢЛАІА 'роблячий', КЛЮЖ 'я дзьобаю', БОРИЖ СѦ, БРАБНЮ, ІАТИ, ВОІА, ІЕЛЕНЬ, ІЕДННЪ, КАПІА, ІЖДОУЖЕ 'куди', ЗРАГА, МОЕ, СІНІЕ, ІАДРО•

3. Підкресліть африкати та складні звуки у словах.

СЖЪЦЪ, ПРНТЬЧА, ЖРЪДЬ 'жердина', ДЪШТИ 'донька', ШІАІМЪ, ОТВѢШТАТИ, ПОЛЬСА, БРАШНО, КЪНОСѢ, МЕЖДА, АЛЕХАНДРЪ, ІАЧЪМЕНЬ, ГРѢЖШТА СѦ, ШЪСѢЦАТИ•

4. Запишіть слова без титли.

ІНГЛЬ — ІАЗГЕЛЬ

ГІАІШЕ —

ІСМЪ(Ъ) — ІСОУСОМЪ(Ъ)

ЛПАЗ — <i>АПОСТОЛЪ</i>	ГЛААШН —	НБѦ —
БЦА —	ГЛААХЖ —	РТАГО — <i>БАТАГО</i>
БЪ —	ГЛЪ — <i>ГЛГОЛЪ</i>	БНЪ —
ГЛАТН —	ГН —	ОЦЬ —
ГЛА — <i>ГЛГОЛ</i>	ГНЪ — <i>ГОПОДНИЪ</i>	ОЦЮ —
ГЛТЕ —	ГПДНОУ — <i>ГОПОДИНОУ</i>	ОЧЕ —
ГЛА — <i>ГЛГОЛА</i>	НѢ —	ЧКЪ/ЧЛКЪ/ЧЛВКЪ —

5. Запишіть числа буквами кирилиці (числівники — цифрами).

1 — *Ѧ* 7 — 11 — 2 — 49 — ТЪМА —
 ПАТЪ — 9 — 13 — ДВАТЪ ДЕСАТЪ — 539 —

6. Підготуйтеся до виразного читання тексту:

ѦЧЕ НАШЬ , ѦЖЕ ЁИ НА
 НЕБѢХЪ . ДАРІТІА ѦМА
 ТВОЕ . ДАРІТІА ЦРѢВІЕ
 ТВОЕ . ДАБДЕТЪ БОЛА
 ТВОА ѦКО НАНБЕН ІНАЗЕ
 МАН . ХЛѢБЪ НАШЬ НА
 СЦІНЫ , ДІАЖЕ НАМЪ

ДНѢЬ . НОСТАВН НАМЪ
 ДОЛГН НАША , ѦКОЖЕ І
 МЫ ОСТАВЛЕАМЪ ДОЛЪ
 ЖНИКОМЪ НАШН . ІНЕ
 ВЪВЕДН НАСЪ ВЪНЕСЪШЕ
 НІС . НО ІЗБАВН НАСЪ
 ѦЛКАВАГО .

(Буквар Івана Федорова 1574 р.)

* * *

Ф О Н Е Т И К А

Заняття № 1

Вокалізм старослов'янської мови

ПІДГОТУВАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ:

1. Фонетична структура складу старослов'янської мови.
2. Система голосних фонем старослов'янської мови, їх класифікація.
3. Редуковані голосні **ь, з**: звукове значення, сильна та слабка позиції, їх доля після X—XI ст.
4. Редуковані голосні **и, ы**.
5. Носові голосні **ѡ, ѣ**.
6. Голосний **ѣ**.

ВИКОНАТИ ВПРАВИ:

1. Наведені слова поділіть на склади, дайте характеристику кожного складу (*відкритий / закритий*). Зробіть висновок про структуру складів старослов'янської мови.

вѣстѣти, рѣзѣти, сѣборѣ, творѣць, стѣжѣ, рѣти, дышѣти, крѣтокѣ, сѣдѣти, вѣрѣмѣ, небо, трѣгѣ, вѣрѣхѣ, вѣрѣвь, вѣрѣхѣ 'віщун, ворожбит, чародій', **жѣньцьмѣ, кѣто, кѣвѣ, сѣкрѣвенѣ, плѣнѣ, 'повний', говѣдо** 'рогата худоба', **трѣмѣ, грѣло** 'горло', **пѣж** 'я п'ю', **зѣвѣжѣти, цѣвѣти, вѣдѣти, достоѣннѣ**•

2. Поділіть слова на склади й охарактеризуйте голосні.

Зразок: и — [i] — голосний звук, повного творення, переднього ряду, високого піднесення, нелабіалізований, чистий.

кѣнѣсь, вѣзѣрѣтѣти, кѣто, памѣть, грѣхѣ, ѣмѣ 'я є', **зѣвѣжѣти, оѣхо, вѣсь** 'село', **вѣсь** 'увесь', **кѣ домѣ, ѣнѣ, владыка, жѣлѣ, рѣзѣти, зѣмѣля, ѣзѣкѣ, жѣть** 'вони є', **зѣвѣннѣ**•

3. Визначте позиції редукованих голосних.

с҃глапз, прншьльць, врз҃т҃зпз 'печера', прабьдьнын, т҃зчьнз 'рівний',
хр҃ьбьт҃з, жьньць, жьньцьмь, чьто, т҃ьмьннца, пзнз, мьгла,
сзт҃ьннкз, льст҃з, рзпзт҃з, пьрт҃рз, кьто, дьньсь, врьхз, льгзкз, от҃ць,
сзто, зьрно, чьст҃ьнын, мзн҃ѣ•

Яке фонетичне явище передають написання (підкресліть давніші форми):

бра҃тн : бьра҃тн : бзра҃тн, чьто : ч҃то : чзто, вьсе : вьсе : все, дьньсь :
дньсь : дньсь, ложь : лзжь : лзжз, кьто : кьто : к҃то, зolz : зolz,
льст҃ь : лст҃ь•

Як змінився складоподіл (кількісно і якісно) у поданих словах?

4. З'ясуйте якість голосних звуків, позначених буквами и, ы.

с҃т҃ѣны, кзннгы, бы҃тнє, житнє, бы҃лнє 'трава', владыка, взоушн҃тн
'почути', хо҃дн҃тн, коу҃пн҃тн, внєт҃ь 'він б'є', внєт҃ь, ды҃ханнє, зн҃зннє
'кукіль', вряжнн, до҃сто҃лннє 'масток, спадщина', забзвєннє, пн҃ж, лбнє
'негайно, відразу', велн҃ж•

Поясніть написання:

лбнє : лбьє, бра҃тнѣ : бра҃т҃ьѣ, пн҃ж : пьж, бы҃тнє : бы҃т҃ьє, кор҃тн҃ж :
кор҃т҃ьж, любзвн҃ж : любзвн҃ж, гор҃тнє : гор҃т҃ьє•

Проаналізуйте приклад і спробуйте зробити висновок:

•и невзведи наѣзъ взиакѣшеиѣ• (Буквар Івана Федорова 1574 р.)

5. Поясніть, чому в одних словах старослов'янської мови є носові голосні, а в інших немає.

жа҃тн : пожинатн : жьнж; нача҃тн : начинатн : начьнж; прокла҃тн :
прокланнатн; памат҃ь : помннатн : помьнж : памат҃ьова҃тн; ѣ҃тн :

нмачн; звонз : звжкз : звакз : звнѣтн; сѣма : сѣмена; знама : знамение; сжпржгз : сжпрагачн•

6. Підготуйтеся до виразного читання тексту.

Глѣлше же съж прнчзчж• سموковъннцж імѣлше ѣтерз вз
вннградѣ своємз• взсажденж• і прнде іштга плода на н'єі• і не
ѡбрѣтѣ• рече же кз вннаревн• се третне лето• отз н'єлнже
прнхождаж• іштга плода на سموковъннцн сеі• і не ѡбрѣтаж• порѣцн
ж оубо• взскжж і зема'ж ѡпражнѣетз• Онз же отзвѣштгавз рече
емоу• їн• ортави і се лѣто• дон'деже ж окопаж ѡкрѣтз• і
осыпж ж гноемь• і аште оубо сзтворнтз плодз• лшгѣ лн нн• вз
граджштѣе время порѣчешн ж•

(Зографське євангеліє)

* * *

Заняття № 2

Консонантизм старослов'янської мови

ПІДГОТУВАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ:

1. Класифікація приголосних фонем старослов'янської мови:
 - за голосом / шумом;
 - за місцем творення;
 - за способом творення.
2. Тверді та м'які приголосні старослов'янської мови.
3. Складотворчі *л*, *р*.

ВИКОНАТИ ВПРАВИ:

1. Письмово схарактеризуйте приголосні у словах за поданим зразком.

Зразок: кзназь — [к] — приголосний, шумний, глухий, задньязыковий, вибуховий, твердий; [н'] — приголосний, сонорний, передньязыковий,

змично-цилінний, напівном'якшений, оскільки знаходиться в позиції перед голосним переднього ряду **ж**; [дз'з'] — приголосний, шумний, дзвінкий, фрикативний, напівном'якшений, оскільки знаходиться в позиції перед голосним переднього ряду **ь**.

краснын, начатн, гибель, море, правдъннкъ, градъ, ѿзыкъ, рождество, хытръ, ржкы, чннъ, друже, хотѣтн, дыханнѣ, сѣло, цѣна, мыж, мзхъ, благовѣштѣннѣ, въ градъштѣе вѣмѣ, правдънын•

2. У поданому тексті схарактеризуйте приголосні. Визначте постійно м'які приголосні та приголосні, що утворюють пари за твердістю / м'якістю.

... і сжштоу петровн ннзоу на дворѣ• приде една отъ рабынъ архиреовъ• і видѣвшн петра грѣшштѣ ѿ възрѣввшн на нь глѣ• і ты ѿ назрѣнннмъ іѣмъ бѣ• і онъ же отъврже ѿ глѣ• не оумѣж не свѣмь что ты глѣшн• і нзыде конъ на прѣдъдворнѣ• і кокотъ выпѣтъ• і видѣвшн н рабынн пакы начатъ глѣтн къ стоаштннмъ• ѣко съ естъ отъ ннхъ•

(Марійнське євангеліє)

3. З'ясуйте, які звуки позначають букви **л**, **р** у таких словах старослов'янської мови (подайте українські відповідники):

врьхъ	тврьдъ	длзгъ	пръвъ
влна	црькы	жлзтъ	влзкъ
слзньце	влзхвъ	чрзнъ	сзмрътъ
чрьвъ	грзло	плзкъ	зрьно

* * *

Заняття № 3

Найважливіші фонетичні зміни праслов'янської мови

ПІДГОТУВАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ:

1. Доля сполучень приголосних із *j*:
— передньоязикові сонорні + *j*;
— губні + *j*;
— зубні фрикативні + *j*;
— задньоязикові + *j*.
2. Палаталізації задньоязикових.
3. Розвиток неповноголосних сполук.
4. Сполуки **or*, **ol* на початку слова.

ВИКОНАТИ ВПРАВИ:

1. Заповніть прогалини в ланцюжку за зразком (правильність виконання перевіряйте за етимологічними словниками /ЕСУМ, Ф./). Зробіть висновок.

Зразок: *gordъ — градъ — город

*dervo — дрѣво — дерево;	*sornъ — сорнъ — сором;
*bratrъ, bratъ — братъ — брат;	*kolda — колда — колода;
*sъrda — срѣда — середа;	*porch — прѣхъ — порох;
*velkti — вѣлѣштн — волокни;	*morzъ — морзъ — мороз;
*bergъ — брѣгъ — берег;	*porse — прѣсѣ — поросся;
*vorta — вратѣ — ворота;	*vornъ — вранъ — ворон.

2. Поясніть природу чергування приголосних у словах:

рѣкѣ : рѣчѣшн ; ходити : хождѣж ; могѣ : можѣшн : можетѣж ; пѣкѣ : пѣчѣшн ; возити : вожѣж ; вѣкѣ : вѣчѣшн ; носити : ношѣж ; пилити : пишѣж ; икакати : икачѣж ; любити : люблю ; хотіти : хочу : хоцию ; дух : душа ; нога : на нозі : ніжка ; сухий : сушити ; рука : на руді : ручка ;

друг : друже : друзі; око : в оці : очний; їздити : ї...джу, світити : свіча : свѣщца•

3. Подайте старослов'янські / українські відповідники до праслов'янських форм:

*oki — очн	*morje —	*rokai —	*jezdjo —
*nogai —	*krikěti —	*běgěti —	*pekti —
*kapja —	*vězjo —	*kěmь —	*mazjo —
*otvētjati —	*dadjь —	*plujjo —	*kuplja —
*mogjь —	*květь —	*pleskjo —	*uchi —
*pistja —	*suchja —	*nosja —	*gvězda —
*pjujjo —	*nozjos —	*rustjo —	*plakjь —
*varjo —	*bjudo —	*kъnegъ —	*tъstja —
*otъkъ —	*vъlsvi —	*kędo —	*vedlь —
*cěmь —	*gělo —	*kozja —	*slugiti —

* * *

САМОСТІЙНА РОБОТА :

Підсумкове заняття з фонетики старослов'янської мови

1. Підготуватися до виразного читання тексту.

НЕ ОЖЖАНТЕ ДА НЕ ОЖЖАДЕНН БЖДЕТЕ ІМЪ ЖЕ БО СЖДОМЪ СЖДНТЕ
СЖДАТЪ БАМЪ• І ВЪ НИЖЖЕ МѢРЖ МѢРНТЕ ВЪЗМѢРНТЪ СѦ БАМЪ•
ЧТО ЖЕ ВІДНШИ СЖЧЕЦЪ ВЪ ОЦѢ БРАТА ТВОЕГО• А БРЪВЪНА ЕЖЕ ЕСТЪ
ВЪ ОЦѢ ТВОЕМЪ НЕ ЧЮЕШН• ЛИ КАКО РЕЧЕШН БРАТРОУ ТВОЕМОУ•
ОРГАВН Н НЪЗМЖ СЖЧЕЦЪ НЪЧЕСЕ ТВОЕГО• І СЕ БРЪВЪНО ВЪ ОЦѢ
ТВОЕМЪ• ЛИЦЕМѢРЕ• ІЗЪМН ПРЪВѢБЕ БРЪВЪНО НЪЧЕСЕ ТВОЕГО• І ТОГДА
ОУЗЪРНШИ НЪАТН СЖЧЕЦЪ НЪЧЕСЕ БРАТРА ТВОЕГО• НЕ ДДНТЕ СѢГО

ПРОМЪ• НИ ПОМѢТАНТЕ БИСЬРЬ ВАШНХЪ ПРѢДЪ СВННЬѢМН• ДА НЕ
ПОПЕРЖТЪ НХЪ НОГАМИ СВОНМН• І ВРАЩЬШЕ СѦ РАСТРЪГНЖТЪ ВЫ:•
Проситє н дастъ сѦ вамъ• щѣтє н обратѣтє• тлѣцѣтє н
отвѣрзѣтъ сѦ вамъ• вѣрѣкѣ бо просѣи прѣмлетъ• і нѣцѣи
обрѣчатъ• і тлѣкоуцѣюмоу отвѣрзѣатъ сѦ:•

(Марійнське євангеліє)

* * *

І М Е Н Н И К

ПІДГОТУВАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ:

1. Огляд граматичних категорій старослов'янського іменника.
2. Словотвір старослов'янського іменника (*самостійне опрацювання Майборода 1975: §§ 172—196; Станівський 1964: §§ 156—159; Хабургаєв 1974: §§ 53—56*).
3. Типи відмінювання іменників старослов'янської мови.
4. Відмінювання іменників із давніми основами на *-ā-, *-jā-. Твердий та м'який варіанти. Зміни приголосних у відмінкових формах.
5. Відмінювання іменників *-ǫ-, *-jǫ-. Чергування задньоязикових при відмінюванні.
6. Відмінювання іменників з основами на *-ǫ-.
7. Відмінювання іменників із давніми основами на *-j-.
8. Відмінювання іменників з основами на приголосний.
9. Відмінювання іменників *-j- основ.
10. Розвиток категорії живих істот.

ВИКОНАТИ ВПРАВИ:

1. Визначте, за допомогою якого форманта та від якої основи утворені іменники.

рѣло, жѣтѣва, благоволеніє, житѣнница, бѣло, дѣлѣтель, сѣборншчє,
грѣнзчарь, пѣснь, писѣтель, водоносъ, мытарь, поустыини,
гражданнѣ, клѣтѣва, оученикѣ, дань, грѣлница, баснь, каменіє,

житель, рабыни, бѣлость, юность, битва, плодородіе, скоропищь, звѣрна, дружба, число, медвѣдь, точно 'прес', копачь, знаніе, винарь, взплъ 'крик', братніе, прьстень•

2. Запишіть у зошит праслов'янські форми іменників, визначте тематичні голосні основи й провідмінійте:

ржка, село, боура, рыбаць, прахъ, телъ, домъ, медъ, вьсь 'село', нма, око, капля, любы, мысль, кры 'кров', боуки 'буква'•

3. Виразно прочитайте текст, проаналізуйте іменники (*відмінок, число, рід, основа іменника*).

Рече гь притъчъ снж• члкъ етеръ створи вечеръ велнж• њ зъва
мзногы• њ позла рабы своѡ въ годъ вечерѡ• реци званымъ
ндѣте• яко ѡже готово естъ все• њ начаша въ коупь ѡтърнцати
сѡ вси• прьбы рече емоу• село коупнхъ њ нмама нжждж њзнти њ
вндѣти е• молж тѡ нмѣн мѡ ѡтъречи сѡ• њ другы рече емоу
сжпржгъ волокьныхъ коупнхъ• е• њ се ндж њкоушати нхъ• молж
тѡ нмѣн мѡ ѡтърекши сѡ• њ другы ре^{те} женж поѡхъ. њ сего
радн на мож нти• њ пришадъ рабъ тъ повѣдѣ гоу своемоу• тогда
разгнѣвакъ сѡ гнъ домоу• рече рабоу своемоу• њзиди скоро на
распжтнѡ• њ на стжгы градоу• њ сзбери ницѡѡ н бѣдньма• њ
хромьѡ њ слѣпыѡ взведи сѣмо• њ рече рабъ гнъ быстъ якоже
повелѣ• њ еце мѣсто естъ њ рече гь рабоу• њзиди на пжти• њ
халжгы• њ оубѣдн вьннти да напжннтъ сѡ храмъ мон. глж бо
вазъ• яко ни едннъ мжжъ тѣхъ званыхъ въкоушнтъ вечерѡ
моѡѡ• мнози бо сжтъ званні мало же њзбраныхъ: ~

(Савина книга)

* * *

З а й м е н н и к

ПІДГОТУВАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ:

1. Загальна характеристика старослов'янського займенника (назвати групи займенників, схарактеризувати їх за морфологічними та синтаксичними ознаками; перерахувати розряди займенників).
2. Відмінювання особових та зворотного займенників.
3. Вираження третьої особи однини формами вказівних займенників.
4. Відмінювання неособових займенників, що мають категорію роду та числа.
5. Відмінювання питальних займенників *кѣчто*, *чѣто*.
6. Іменне відмінювання займенників *їѣтєрѣ*, *їѣтєра*, *їѣтєро* (самостійне опрацювання: Майборода 1975: §§ 83; Станівський 1964: §§ 166).

ВИКОНАТИ ВПРАВИ:

1. Визначити розряди займенників за значенням.

тѣ, та, то; он, съ, се; овъ, ова, ово; азъ, ты; онъ, она, оно; нже, ѿже, ѡже; кын, каѿ, коѡ; кѣчто, чѣто, нѣкъчто, ннкъчто, нѣчьто, ннчьто; їѣтєрь, їѣтєра, їѣтєро; въѿака, въѿакъ•

2. У поданих реченнях знайдіть займенники, визначте їх розряд за значенням, синтаксичну роль у реченні, рід, число, відмінок.

1) како ты отѣ мене пити просиши 2) чѣто глаголюши съ неѡ
3) азъ же поѿлахъ въ жѣтѣ 4) ннъ їѣтъ сѣѿи и ннъ їѣтъ жьнѿи
5) ты вѣси ѿко любѿѣ тѿ 6) любѿиши ли мѿ 7) и прикоснѣ сѿ
рѣцѣ ѡѡ 8) село коупнхъ ѿ ѿмамъ нѡждѡ ѿзнѣти ѿ вндѣти ѡ•
9) вѡнде въ домъ нѣкоѡго кзнѿѿа 10) и ѿцѣли и 11) въ оно
вѣмѿ законникъ єтєрѣ рнде 12) чѣто ѡтъ•

3. Проаналізуйте займенники (*розряд, варіант, рід, число, відмінок*).

нъ вѣакъ слышашѣ мнѣ слова ея• нъ не творѣхъ оубо доуверѣнѣхъ еѣ
мѣжеви боую• нѣже створи евоужъ храмнижъ на пѣщѣхъ• нъ енде дзждь
нъ приде рѣкы• нъ възвѣташа вѣтрѣнѣ• нъ потыкъ еѣ храмниѣ чтои нъ
паде• нъ вѣе разореннѣ еѣ велнѣ зѣло•

Члѣкъ едннъ вѣе богатъ• нѣже наиди виноградъ нъ ископа въ немъ
точно• нъ предастъ е дѣлательмъ нъ оуднѣ• нъ егда же приде врѣмѣ
ѣмачи е пошла рабы евоѣ къ дѣлательмъ нѣмачъ вина евоѣго• нъ
нѣмаше дѣлатели рабы еѣго еишѣ• а друугыѣ оубишѣ• оубы же
каменнѣмъ побншѣ• пакы пошла нѣны рабы множѣшѣ прѣвѣхъ• нъ
чѣлѣмъ створишѣ такожде•

(Савина книга)

4. Провідмініайте в однині, двоїні й множині:

тѣхъ оученикъ, монъ сынъ, наше поле, законьникъ етеръ•

* * *

П р и к м е т н и к

ПІДГОТУВАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ:

1. Загальна характеристика старослов'янського прикметника.
2. Творення прикметників старослов'янської мови (*самостійне опрацювання: Майборода 1975: §§ 85; Станівський 1964: §§ 170; Хабургаев 1974: §§ 230—242*).
3. Групи прикметників за значенням.
4. Іменні прикметники, їх відмінювання.
5. Займенникові прикметники, їх творення, відмінювання.
6. Ступені порівняння прикметників у старослов'янській мові.

ВИКОНАТИ ВПРАВИ:

1. Згрупуйте іменні прикметники у групи за значенням (*якісні, відносні, присвійні*). Виділіть основу, встановіть, од якої частини мови утворився розгляданий прикметник, за допомогою якого суфікса?

а) б'їаз, грзdz, глжбокz, кр'їпзкz, горькz, плодовит'z, женихобz, новz, наковль, бражни, женьскz, крyмлт'z, м'їд'їнз, дзштанз, плзт'їкz, кржглz, члов'їчь, градьскz•

б) юу'хз, высокz, сладкz, св'їт'їлз, з'їр'їлз, домовит'z, цр'їкzв'їнз, олов'їнз, женат'z, морькz, адамобz, кзнаж'ь, ор'їль, ов'їчнн, говажд'ь, кесаревz, от'їч'ь, лют'z, кожанз•

2. Провідмініайте подані словосполучення (*письмово*). Зробіть висновок.

а) юноша высокz, з'їмла богата, абзко сладко•

б) члов'їкz крочокz, ноша т'їж'їка, синє морє•

3. З'ясуйте семантичну відмінність між прикметниковими формами:

юноша высокz — юноша высокын, ноша т'їж'їка — ноша т'їж'їкалa, др'їво высоко — др'їво высокоє•

4. Утворіть займенникові прикметники у всіх можливих родових формах.

р'їдзкz —

длзг'z —

тошт'ь —

боуи —

мзног'z —

млг'їкz —

п'їшь —

шюи —

ТАЖЬКЪ —

МАЛЪ —

БѢЛЪ —

НОВЪ —

МЖДРЪ —

ВЕЛНЪ —

СЛАДОКЪ —

ГОРЬКЪ —

5. Подайте форми вищого ступеня порівняння прикметників.

ДРАГЪ —

ВЫСОКЪ —

МАЛДЪ —

СОУХЪ —

ЧЬСТЬНЪ —

НОВЪ —

6. Підготуватися до виразного читання текстів.

ЧѢЗЪ ѿТЕРЪ БѢ КОГАТЪ. ІЖЕ ІМѢАШЕ ПРИСТАВЬНИКЪ• І ТЪ ОКЛА'ЕВѢТАНЪ
БЫСТЪ КЪ Н'ЕМОУ• ЧѢКО РАСТАЧАА ІМѢНЬЧѢ ЕГО• І ПРИГЛАШЬ І РЕЧЕ
ЕМОУ• ЧЬТО СЕ СЛЫШЖ О ТЧѢЧѢ ВЪЗДАЖДЪ• ОТЪВѢТЪ О ПРИСТАВЛ'ЕНН
ДОМОВЬН'ЧЕМЪ•

... ПЕТРЪ ЖЕ ВЪНЧѢ СЧѢДѢАШЕ• НА ДВОРѢ І ПРИСТЖПИ КЪ Н'ЕМОУ ЕДИНА
РАБЫИИ• ГЛѢЖШТИ• І ТЫ БѢ СЪ ІѢМЪ ГАЛНА'БІСКИМЪ• ОНЪ ЖЕ
ОТЪВРЪЖЕ СА ПРѢДЪ ВСѢМИ ГЛѢ• НЕ ВЧѢМЪ ЧЬТО ГЛѢШИ• ШЫДЪШЮ ЖЕ
ЕМОУ ВЪ ВРАТА• ОУЗРѢ Н ДРОУГАЧѢ• І ГЛѢ ЕМОУ ТЧОУ І СЪ БѢ ЧѢЗЪ• СЪ
ІБОМЪ НАЗАРѢННОМЪ• І ПАКЫ ОТЪВРЪЖЕ СА КЛАТВОЖ• ЧѢКО НЕ
ЗНАЖ ЧѢА• НЕ ПО МНОГОУ ЖЕ ПРИСТЖПЫШЕ СТОЖШТЕІ РѢША•
ПЕТРОВИ ВЪ ІСТИИЖ І ТЫ ОТЪ НИХЪ ЕИ І ВЕСЕДА ТЧОЧѢ ЛѢЧѢ ТЧА
ТВОРИТЪ• ТЪЗДА НАЧАТЪ РОТИТИ СА І КЛАТИ СА ЧѢКО НЕ ЗНАЖ ЧѢА•
І ЛЕНЕ КОУРЪ• ВЪЗГЛАСИ•

(Зографське євангеліє)

* * *

Ч и с л і в н и к

ПІДГОТУВАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ:

1. Загальна характеристика числівника старослов'янської мови.
2. Характеристика простих кількісних числівників (*система відмінювання, синтаксичні зв'язки з іменниками*).
3. Творення, відмінювання і граматичні зв'язки з іменниками складених кількісних числівників.
4. Порядкові числівники, їх творення.
5. Збірні, дробові числівники (*самостійне опрацювання: Майборода 1975: §§ 94—96; Станівський 1964: §§ 186,187; Хабургаев 1974: §§ 247*).

ВИКОНАТИ ВПРАВИ:

1. Провідмініяйте (*письмово*) числівники *єдннѣ*, *-а*, *-о*; *дѣла*; *-ѣ*, *-ѣ*; *трѣ*; *пачѣ*; *десѣтъ* у всіх можливих числах. Порівняйте старослов'янські форми з відповідними українськими, зробіть висновок.

2. Випишіть числівники, визначте тип відмінювання числівника, відмінок, число. Встановіть, із яким словом пов'язаний числівник.

1) чловѣкъ нѣкъын имѣ дѣла сына; 2) ї възвѣа нзбытъкы оукроуѣхъ дѣла на десѣте нсполнѣ; 3) прннмѣ десѣтѣоро братнѣа; 4) до дѣвою или до трѣи часѣ тако безмлостѣи лѣвѣжѣ рѣкѣ къ огню прндѣла трѣпѣашѣ; 5) по дѣвѣма ли трѣмѣ мѣбрамѣ; 6) прнемѣ седмѣ тѣхъ хлѣбѣ; 7) седмѣ десѣтъ кратѣ; 8) жнста девѣтъ сѣтъ н трндѣсѣти лѣтѣхъ; 9) годнна же бѣ тако шѣстага; 10) н въз єдннѣжѣ же на десѣте ншѣдѣ обрѣте дрѣугѣа стоѣштѣа празны; 11) трѣи сѣтъ пакостѣи дѣвѣштѣа намѣ; 12) пакы же ншѣдѣ въз шѣстѣжѣ н въз дѣвѣтѣжѣ годннѣ сѣтворѣи такожде; 13) естѣ отрѣчнцѣ сѣде, нже

нматъ пать хлѣбъ гачеменьнъ и дзвѣ рыбѣ; 14) дзвѣ сзтѣ лкзтъ, влѣкжштѣ мрѣжж рыбъ; 15) лштѣ силѣнъ естѣ сз десѣтнж тысжштъ сзрѣстн граджштѣаго сз дзвѣма десѣтѣма тѣ тысжштѣама на нь; 16) рѣша же ноуден: четырьми десѣты и шестнж лѣтѣ сззздана бытѣ цѣркы си, а ты ли трѣми дьньми въздвнгниши ѡ; 17) наплзниша дзѣа на десѣте коша оукрохъ отъ пѣти хлѣбъ.

* * *

Дієслово

Особові та іменні дієслівні форми

Заняття № 1

*Основні граматичні категорії старослов'янського дієслова.
Дійсний спосіб: форми теперішнього й майбутнього часу.*

ПІДГОТУВАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ:

1. Основні граматичні категорії дієслова старослов'янської мови.
2. Особові та іменні дієслівні форми. Дві основи дієслова.
3. Класи дієслів.
4. Дійсний спосіб дієслова. Теперішній час: тематична та нетематична дієвідміни.
5. Майбутній час: проста, аналітична форми, їх творення, дієвідмінювання.

ВИКОНАТИ ВПРАВИ:

1. Знайдіть основу інфінітива, визначте характер кінцевого звука основи (*голосний/ приголосний; кореневий / суфіксальний*).

творити, махати, гасити, мыти, вестити, класити, бити, сзхнжти, сзлати, ходити, быти, дрѣжати, знати, начати•

2. Виділіть основу теперішнього часу таких дієслів:

пекжтз, сзхнжтз, кажжтз, лазатз, пожтз, пишжтз, знажтз,
сжтз, читатжтз, горатз, енжтз, лобатз•

3. Визначте класи дієслів.

лати, влѣшати, звлати, гьнати, рѣзати, доунжати, даровати,
быти, лати, мерти, ршати, бьрати, пылати, начати, лнати,
именовати, радовати, висѣти, горѣти, ходити, влачити, просити,
работати, дати, крнчати•

4. Запишіть у зошит парадигми теперішнього часу таких дієслів.

а) быти, млѣти, нонати, мазати, именовати, канжати, вндѣти,
тешати, крнчати, енати, лубнати, плавати, оугаснжати, даровати,
клевати, стронати, коєвати, водити, ковати•

б) вазати, жнати, плавати, коєвати, гынжати, скрзѣѣти, дръжати,
плыти, жати, лзати, скакати, пикнжати, наслѣдовати, мыти,
болѣти, доунжати, лкати•

* * *

Заняття № 2

Дійсний спосіб: форми минулого часу старослов'янського дієслова

ПІДГОТУВАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ:

1. Аорист: форми, значення, відмінювання.
2. Імперфект як проста форма минулого часу.
3. Творення й відмінювання перфекта.
4. Дві форми плюсквамперфекта старослов'янської мови.

ВИКОНАТИ ВПРАВИ:

1. Подані дієслова поставте в усіх можливих формах аориста (простого й сигматичного).

БЫТИ, ПАСТИ, РЕШТИ, ДВИГНУТИ, ХОДИТИ, ДАТИ•

2. Утворіть форми імперфекта від поданих дієслів (письмово).

БЫТИ, МОШТИ, СХИЖТИ, ПИСАТИ, ВОДИТИ•

3. Від поданих дієслів утворіть форми перфекта і плюсквамперфекта.

БЫТИ, ТРАПИТИ, БОРИТИ, ЗНАТИ, СХИЖТИ•

4. Виразно прочитайте текст; випишіть дієслова, що мають форму минулого часу, і проаналізуйте їх (письмово).

Гл҃аѡше же съѡ прѣтѡчѡ• смоковьницѡ имѣаше ѣтерѡ въ
вннградѣ своемѡ• възсаженѡ• і приде іштѡа плода на н'єі• і не
обрѣте• рече же къ внарєви• се третєне лето• отѡ н'єлиже
прихождѡ• іштѡа плода на смоковьници сеі• і не обрѣтаѡ• посѣци
ѡ оубо• възсѡѡ і зємл'ѡ обрѡжнѣетѡ• онѡ же отѡвѣштѡавѡ рече
ємоу• г҃и• остави і се лѣто• дон'деже ѡ окопѡѡ обрѡетѡ• і
осыпѡѡ ѡ гноемѡ• і аште оубо сѡтворитѡа плодѡ• аште ли ни• въ
градѡштѡее врѣмѡа посѣчєши ѡ•

(Зографське євангєліє)

* * *

Заняття № 3

Умовний та наказовий способи. Іменні форми старослов'янського дієслова

ПІДГОТУВАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ:

1. Форми умовного способу дієслова старослов'янської мови.
2. Форми наказового способу їх творення, зміна за особами.
3. Іменні форми старослов'янського дієслова:
інфінітив, супін, дієприкметник.

ВИКОНАТИ ВПРАВИ:

1. Утворіть від поданих дієслів форми умовного способу.
пьяти, коупити, принести, сътворити, видѣти•

2. Запишіть у зошит усі можливі форми наказового способу від дієслів:

а) *решти, мошти, гати, просити, везти, пещти•*

б) *крнчати, дати, носити, жьдати, ловити, вѣдѣти•*

3. З'ясуйте, у яких формах подані старослов'янські дієслова:

*бѣхъ писалъ, бѣахъ писала, быхъ писалъ, сътъ писали, сътъ писали,
сѣѣ писалѣ, бѣша писали, бѣша писали, бѣахъ писали, еи
писала, бысте писали, бы писала, бѣахомъ писали, жнѣаше,
жнѣахъ, взвращаѣ, походаѣ, несеѣ, несеѣ, знаете,
знаете, ндеѣ, ндеѣ, везета, ндемъ, ндеѣ, бѣи, бѣѣмъ даѣтъ,
гати, вѣѣѣ, вѣѣтъ, даѣте, вѣѣте, нде, рекохъ, гажь, нти, ндосѣ,
мошти, рекосѣ, ндоша, взнннн, ндж•*

4. До праслов'янських інфінітивів подайте старослов'янські та навпаки.

быти —

**pekti —*

нести —

*choditi —	ЗВЛАТИ —	*minti —
ГСТИ —	*tekti —	ВЛѢШТИ —
*pledti —	ВЛЗАТИ —	*legti —
ЧИТАТИ —	*žegti —	КРЫТИ —
*domti —	ГЛНЖТИ —	*volděti —
ДѢЛАТИ —	*sekti —	ДАТИ —
*mogti —	ИТИ —	*vedti —

5. Підкресліть інфінітиви та супіни.

ХОДИТИ, ЛОВИТИ, КОУПИТИ, ВЕЗТИ, ЖАТИ, ВІДІТИ, РАБОТАТИ,
РІЗАТИ, НАЧАТИ, ИСКУСИТИ, ОУПОДОБИТИ ІА, ГСТИ•

6. Проаналізуйте речення, знайдіть інфінітивні форми, що функціонують як власне інфінітиви, та форми, що заступають супін.

1) І ТОГДА ОУЗЫРИШИ ИЗВТИ СЖЧЕЦЗ ИЗЧЕСЕ БРАТРА ТВОЕГО• 2) І ПОЗЛА РАБЫ СВОѦ ВЗ ГОДЗ ВЕЧЕРѦ РЕЦИ ЗВАННЫМЗ ІДІТЕ• ІАКО УЖЕ ГОТОВО ІСТЗ ВСЕ• 3) ПРЬВЫ РЕЧЕ ІМОУ• СЕЛО КОУПИХЗ І ІМАМЗ ИЖЖДЖ ІЗНИТИ І ВІДІТИ І• 4) І ДРОУГЫ РЕЧЕ ІМОУ СЖПРЖГЗ ВОЛОВЬНЫХЗ КОУПИХЗ •І• І СЕ ІДЖ ІСКУШАТИ ІХЗ•

* * *

САМОСТІЙНА РОБОТА :

Підсумкове заняття з морфології старослов'янської мови

1. Підготуватися до виразного читання тексту.

ГЛА ИМЗ ИМОНЗ ПЕТРЗ ИДЖ РЫБЕЗ ЛОВИТИ ГЛАША ЕМОУ ИДЕМЗ І МЫ СЗ ТОВОЖ І ИЗИДЖ И ВЪРЪДЖ ВЗ КОРАБЬ АБНЕ І ВЗ ТЖ НОШТИ НЕ ІАСА НИЧЕГО ЖЕ ОУТРОУ ЖЕ АБНЕ БЫВЪШЮ СТА ІІС ПРИ БРІЗІ• НЕ

ПОЗНАША ЖЕ ОУЧЕНИЦИ ЧЬКО ЕСТЬ ГЛА ЖЕ НМЗ НС• ДЬТИ ЕДА ЧТО
СЗНЬДЗНО НМАТЕ ОТВЬШТАША ЖЕ ЕМОУ НИ ОНЗ ЖЕ РЕЧЕ НМЗ
ВЗВРЗЗЬТЕ ОДЕСНЖЖ СТРАНЖ КОРАБЛЪ МРЪЖЖ Н ОБРАШТЯТЕ
ВЗВРЗГЖ ЖЕ І КЗ ТОМОУ НЕ МОЖААХЖ ПРИВЛЪШТИ ЕА ОУЗ
МНОЖЬСТВА РЫБЗ ГЛА ЖЕ ОУЧЕНИКЗ ЕГОЖЕ ЛЮБЛЪШЕ, НЪЗ ЕСТЬ СИМОНЗ
ЖЕ ПЕТРЗ СЛЫШАВЗ ГЪ ЕСТЬ ЕПЕНДИТОМЗ ПРЪПОЧЕА СА БЪ БО НАГЗ І
ВЗВРЗЖЕ СА ВЗ МОРЕ А ДРОУЗНИ ОУЧЕНИЦИ КОРАБЕНЦЬМЪ ПРНАЖ НЕ
БЪША БО ДАЛЕЧЕ ОУЗ ЗЕМЛА КЗ ЧЬКО ДЗВЪ СЗТЪ ЛАКЗТЬ,
ВЛЪКЖШТЕ МРЪЖЖ РЫБЗ ЧЬКО ЖЕ НЗЛЪЗЖ НА ЗЕМЛЖ ВДЪША
ОГНЬ ЛЕЖАШТЬ Н РНБЖ НА НЕМЪ ЛЕЖАШТЖ Н ХЛЪБЗ ГЛА НС
ПРНЕСЬТЕ ОУЗ РЫБЗ ІАЖЕ ІАСТЕ НЫНЪ•

(Маріїнське євангеліє)

2. Проаналізуйте частини мови за схемою:

— іменники (*визначити рід, число, відмінок, тип і варіант відмінювання. Для похідних іменників установіть твірну основу та словотвірний суфікс*);

— прикметники (*ступінь порівняння, форма (іменна/ займенникова), рід, число, відмінок, тип і варіант відмінювання; синтаксична роль, виділіть прикметникові суфікси. До іменних форм подайте займенникові та навпаки*);

— займенники (*розряд, рід, число, відмінок, тип відмінювання, синтаксична роль*);

— числівники (*початкова форма, розряд, рід, число, відмінок, синтаксична роль*);

— дієслова (*початкова форма, клас, спосіб; дієвідміна, час, число, особа, синтаксична роль*).

* * *

Г Н Н Т А К С Н С

Деякі особливості старослов'янських речень

ПІДГОТУВАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ:

1. Головні члени старослов'янського речення, способи вираження.
2. Другорядні члени речення, їх вираження.
3. Давальний самостійний зворот.
4. Пряма мова (*самостійне опрацювання: Хабургаев 1974: §§ 441—443*).

ВИКОНАТИ ВПРАВИ:

1. Визначте члени речення, з'ясуйте спосіб їх вираження.

1) члѣкъ етеръ створи вечеръ великъ ѿ зъва многы ѿ пошла рабы своѣ въ годъ вечеръ. рещи званымъ нѣдѣте ѿко уже готово естѣ все. 2) въ бѣкъ ко просан приимлетъ ѿ ицан обрѣтаатъ ѿ тлѣкоуциюмоу отъврѣзатъ ѿ. 3) тогда разгнѣбавъ ѿ гнѣ домоу рече рабоу своѣмоу. 4) ѿ тѣ окл'еветанъ быстѣ къ н'емоу. 5) онъ же отъврѣже ѿ прѣдъ вѣмн глѣ. не вѣмъ что глѣши. 6) въ градъштее вѣмѣ посѣчеш ѿ. 7) петръ же вѣнѣ сѣдѣаше на дворѣ. 8) Члѣкъ едннъ бѣ богатъ ѿже насадн виноградъ ѿ ископа въ немъ точило. 9) нѣзиди скоро на распѣтнѣ ѿ на стѣгны градѣ ѿ сзберн ницѣмъ ѿ бѣднымъ ѿ хромымъ ѿ слѣпымъ въведн сѣмо. 10) ѿ ты бѣ сѣ іѣмъ галнѣтѣскимъ.

2. Знайдіть у реченнях зворот давальний самостійний, визначте його структуру й значення.

1) шьдѣшю же емоу въ врата ѿзрѣ н друґгаѣ ѿ глѣ емоу тоу ѿ сѣ бѣ чѣкъ сѣ іѣмъ назрѣннѣномъ. 2) ѿ жшґтоу петровн ннзѣ на

дворѣ• прѣде едина отъ рабынь архидеревъ• 3) нѣжштѣмъ же нмъ
коупитъ прѣде женихъ 4) не нмъщю же емоу чѣсо въздатн• повелѣ
господь его да продадатъ н•

3. У поданих реченнях прямоу мову замінить непрямою й навпаки.

1) молъ тѣ нмѣн мѣ отъреци еѣ 2) і пакы отъврѣже еѣ
клатвожѣко не знаж чѣвка 3) ли како речешн братроу чвоемоу•
оставн н нзмж ежчѣцъ нзочѣе чвоего• 4) възврѣкши на нь глѣ•
і ты еѣ назарѣнномъ імъ бѣ• 5) Онъ же отъвѣштѣвъ рече емоу•
гнѣ• оставн і се лѣтѣ• дон'деже ѣж окопѣж ѡкрѣтъ• і осыпѣж ѣж
гноемь• 6) н другы рече емоу ежпрѣжъ воловьныхъ коупихъ •ѣ• н
се нѣж нкоушатъ нхъ• молъ тѣ нмѣн мѣ отърекши еѣ•

* * *

САМОСТІЙНА РОБОТА :

Підсумкове заняття зі старослов'янської мови

1. Виразно прочитайте текст, виділіть прості речення; зробіть синтаксичний аналіз простих речень; знайдіть підрядні речення, з'ясуйте, як вони поєднанні з головними. Зробіть переклад (*письмово*).

вѣкъ нѣже слышитъ мн словеса н творитъ еѣ• оуподоблѣ еѣго
мъжеви мждроу• нѣже створи храмъ своі на камене н сннде дъждь
н прѣж рѣкы• н възвѣлаша вѣтрѣн• н потъкж еѣ храмннѣ тоі•
н не паде еѣ• основана бо бѣ на камене• н вѣкъ слышаі мн словеса
сн• н не творѣ нхъ оуподобитъ еѣ мъжеви боую• нѣже створи
свож храмннж на пѣсцѣ• н сннде дъждь н прѣж рѣкы• н
възвѣлаша вѣтрѣн• н потъкж еѣ храмннѣ тоі н паде• н бѣ
разореннѣ еі велнѣ зѣло•

(Савина книга)

2. Підготуйтеся до виразного читання текстів; подайте до кожного тексту фонетичну/графічну, морфологічну та синтаксичну характеристику.

... і єшшоу петрови низоу на дворѣ• прнде една отъ рабынь архиреовъ• і видѣвши петра грѣшша сѧ възырѣвши на нь глѧ• і ты сѧ назарѣннѡмъ іѣмъ бѣ• і онъ же отъврже сѧ глѧ• не оумѣж не свѣмь что ты глѧши• і изыде вонъ на прѣддворнѣ• і кокотъ въспѣтъ• і видѣвши и рабыни пакы начатъ глѧти къ стоѧштинимъ• ѣко сѧ естъ отъ ннхъ• онъ же пакы отъметаше сѧ• і не по мзноу пакы стоѧщенѣ глѧхъ петрови• выистиннѣ отъ ннхъ еси іко галнѣанннѣ еси• і беседа твоѣ подобнѣ сѧ• онъ же начатъ рѣчти сѧ клѧти сѧ• ѣко не вѣмъ члѣвкѧ сего егоже глѧте• і вѣторнцѣж кокотъ въспѣтъ• і помѣнѣ петръ глѧ ниже рече емоу нѣѣ• прѣжде даже кокотъ не възгласнѣ дѣла краты• отъвржеши сѧ мене три краты•

(Марійське євангеліє)

* * *

рече господь прѣтѣж сѧ• оуподоби сѧ црѣтво небесное чловѣкоу црѣю• іже възхотѣ сѧтѣсати сѧ о словесн сѧ рабы свѡмнѣ• наченшю же емоу сѧтѣсати сѧ о словесн• прнвѣса емоу длѣжннкѣ едннѣ длѣженѣ тѣмож талантъ• не нмѣшоу же емоу чесо въздѣти• повелѣ господь его да продадѣтъ нѣ• и женѣ его и чѣда и вѣсе елико нмѣаше и отъдѣти• и падъ же оубо работъ клѧнѣаше сѧ глагола• господа• потрѣпи на мзнѣ• и вѣсе тѣ въздамъ• многорѣдовакъ же господь раба того поурѣти и и длѣгъ отъпоурѣти емоу• ишедъ же работъ обрѣте еднѡго отъ клеверѣтъ свѡнхъ же бѣ длѣженѣ емоу сѧтомѣ пѣнѣшь и емъ и давѣаше глагола дѣждь

МН НМЪЖЕ МН ЕСИ ДЛЪЖЕНЪ ПАДЪ ЖЕ КЛЕВРѢТОУТЪ МОЛѢАШЕ И
ГЛАГОЛА ПОТЪРЪПИ НА МЪНѢ И ВЪСЕ ТИ ВЪЗДАМОУЖЕ НЕ ХОУТѢАШЕ
НЪ ВЕДЪ И ВЪСАДИ И ВЪ ТЕМЪЗНИЦЪ ДОНЪДЕЖЕ ВЪЗДАСТЪ ЕМОУ ДЛЪГЪ
ВЕСЬ ВНАДѢВЪШЕ ЖЕ КЛЕВРѢТИ ВЪНЪВЪШАА СЪЖАЛНША СИ СѢЛО И
ПРИШЕДЪШЕ СЪКАЗАША ГОСПОДИНОУ СВОЕМОУ ВЪСѢ БЫВЪШАА ТОГДА
ПРИЗВАВЪ И ГОСПОДИНЪ ЕГО ГЛАГОЛА ЕМОУ РАБЕ ЛЖКАВЫН ВЕСЬ ДЛЪГЪ
ТВОИ ОУТЪПОУСЪТНХЪ ТЪБѢ ПОНЕЖЕ ОУМОЛИ МА НЕ ПОДОБАШЕ ЛИ И
ТЪБѢ ПОМНЛОБАТИ КЛЕВРѢТА ТВОЕГО ТѢКО И АЗЪ ТА ПОМНЛОБАХЪ; И
ПРОГНѢБАВЪ СѦ ГОСПОДЬ ЕГО ПРѢДАСТЪ И МЪЖИТЕЛЕМЪ ДОНЪДЕЖЕ
ВЪЗДАСТЪ ДЛЪГЪ ВЕСЬ ТАКО И ОУТЪЦЪ МОИ НЕБЕСНЫИ СЪТВОРИТЪ ВАМЪ
ЛИЦЕ НЕ ОУТЪПОУЦАЕТЕ КОЖЕДО БРАТЪОУ СВОЕМОУ ОУТЪ СЪЗДЪЦЪ ВАШИХЪ
ПРѢГРѢШЕНИѢ НХЪ•

(Асеманіево евангеліе)

* * *

ЧЛОВѢКЪ НѢКЫИ ИМѢ ДЪВА СЫНА. И РЕЧЕ МЪННИ СЫНЪ ИЮ. ОЦѢОУ ОЦЕ.
ДАЖДЪ МН ДОУСТОИИЖЪ ЧАСТЪ ИМѢННИА И РАЗДѢЛИ МА ИМѢННИЕ И НЕ
ПО МЪНОЗѢХЪ ДЪНЪХЪ. СЪБЪРАВЪ ВЪСЕ МЪННИ СЫНЪ. ОУТНДЕ НА СТЪРАНЪ
ДАЛЕЧЕ. И ТОУ РАСТОУЧИ ИМѢННИЕ СВОЕ. ЖИВЫ БЛАЖДНО ИЖДНЪВЪШОУ ЖЕ
ИМОУ ВЪСА. БЫСТЪ ГЛАДЪ КРѢПЪКЪ НА СТЪРАНѢ ТОИ. И ТЪ НАЧАТЬ
ЛИШАТИ СѦ И ШЪДЪ ПРИЛѢПИ СѦ ИДИНОМЪ. ОУТЪ ЖИТЕЛЬ ТОИ
СТЪРАНЫ И ПОСЛА И НА СЕЛА СВОА ПАСЪТЪ СВИННИИ И ЖЕЛААШЕ НАСЫТИТИ
ЧРѢВО СВОЕ ОУТЪ РОЖЪЦЪ. ІАЖЕ ТѢДѢАХЪ СВИННИА И НИКЪТО ЖЕ НЕ
ДАЛАШЕ ИМОУ ВЪ СЕБЕ ЖЕ ПРИШЪДЪ РЕЧЕ. КОЛНИКУ НАИМЪННИКЪ ОЦА
МОЕГО ИЗЪБИВАЖЪТЪ ХЛѢБИ. АЗЪ ЖЕ СЪДЕ ГЛАДЪМЪ ГЫБЕНЪ ВЪСТАВЪ.
ИДЪ КЪ ОЦѢОУ МОЕМОУ. И РЕКЪ ИМОУ ОЦЕ. СЪГРѢШИХЪ НА НЕО П ПРѢДЪ
ТОВОУЖ ОУЖЕ НѢСЕМЪ ДОУСТОИИЖЪ НАРЕШТИ СѦ СЫНЪ ТВОИ СЪТВОРИ МА
ІАКО ИДИНОГО ОУТЪ НАИМЪННИКЪ ТВОИХЪ И ВЪСТАВЪ ИДЕ КЪ ОЦѢОУ

СВОЕМОУ ИШТЕ ЖЕ ЕМОУ ДАЛЕЧЕ СЖШТОУ ОУЗЬРѢ Н ОЦЬ ЕГО Н МИЛЗ
ЕМОУ БЫСТЬ Н ТЕКЗ ПАДЕ НА ВЫЖ ЕГО. Н ОБЛОБЫЗА Н РЕЧЕ ЖЕ ЕМОУ
СЫНЗ ОЦЕ• СЗГРѢШНХЗ НА НЕБО Н ПРЕДЗ ТОБОЖ ОУЖЕ НѢСМЬ
ДОСТОННЗ. НАРЕШТИ СА СЫНЗ ТВОИ РЕЧЕ ЖЕ ОЦЬ• КЗ РАКОМЗ СВОИМЗ
ИЗНЕСѢТЕ ОДЕЖДЖ ПРЬВЖИЖ. Н ОБЛѢЦѢТЕ Н Н ДАДИТЕ ПРЬСТЕНЬ НА
РЖКЖ ЕГО. Н САПОГЫ НА НОЗѢ Н ПРИВЕДЗШЕ ТЕЛЬЦЬ ОУПИТАНЫИ
ЗАКОЛѢТЕ. Н ФѢДЗШЕ ДА ВЕСЕЛИМЗ СА ТАКО СЫНЗ МОИ СЬ. МРЪТЪВЗ БѢ
Н ОЖИВѢ ИЗГЫБЛЗ БѢ Н ОБРѢТЕ СА Н НАЧАША ВЕСЕЛИТИ СА БѢ ЖЕ
СНЪ ЕГО СТАРѢИ НА СЕЛѢ Н ТАКО ГРАДЫ ПРИБЛИЖИ СА КЗ ДОМОУ
СЛЫША ПѢННИА Н ЛНКЫ Н ПРИЗЫВАВЗ ЕДИННОГО ОТЪ РАКЗ. ВЪПРАШАШЕ.
ЧЪТО ОУКО СИ СЖТЬ ОНЗ ЖЕ РЕЧЕ ЕМОУ ТАКО БРАТЪЗ ТВОИ ПРИИДЕ Н
ЗАКЛА ОЦЬ ТВОИ ТЕЛЬЦЬ ОУПИТАНЫИ ТАКО СЗДРАБА Н ПРИИДЪЗ
РАЗГНѢВАВЗ ЖЕ СА Н НЕ ХОТѢАШЕ ВЪИТИ ОЦЬ ЖЕ ЕГО ИШЪДЗ
МОЛѢАШЕ Н ОНЗ ЖЕ ОТЪВѢШТАВЗ. РЕЧЕ ОЦЮ СВОЕМОУ СЕ КОЛНКО
ЛѢТЪ РАБОТАЖ ТЕБѢ Н НИКОЛНЖЕ ЗАПОВѢДИ ТВОЕА НЕ ПРѢСТЪПНХЗ
Н МЪНѢ НИКОЛНЖЕ НЕ ДАЛЗ ИСИ КОЗЬЛАТЕ. ДА СЗ ДРОУГЫ МОИИ
ВЪЗВЕЕЛИАЗ СА БЫХЪ ИГДА ЖЕ СНЪ ТВОИ СЬ. ИЗФѢДЗИ ТВОЕ ИМѢННИЕ
СЗ ЛЮБОДѢИЦАМИ ПРИДЕ. ЗАКЛА ЕМОУ ТЕЛЬЦЬ ПИТОМЫИ ОНЗ ЖЕ РЕЧЕ
ЕМОУ ЧАДО. ТЫ ВЪЕГДА СЗ МЪНОЖ ИСИ Н ВЪСА МОА ТВОА СЖТЬ
ВЪЗВЕЕЛИТИ ЖЕ СА. Н ВЪЗДРАДОВАТИ ПОДОБАШЕ ТАКО БРАТЪЗ СЬ.
МРЪТЪВЗ БѢ Н ОЖИВЕ. ИЗГЫБЛЗ БѢ Н ОБРѢТЕ СА.

(Остромирове евангеліе)

ЛІТЕРАТУРА

- Вайан А. Руководство по старославянскому языку.— М.: Изд-во иностранной литературы, 1952.— 448 с.
- Горшков А. И. Старославянский язык.— М.: Высшая школа, 1963.— 296 с.
- Горшков О. В., Хмелевская Т. А. Сборник задач и упражнений по старославянскому языку.— М.: Просвещение, 1985.— 192 с.
- Дементьев А. А. Сборник задач и упражнений по старославянскому языку.— М.: Просвещение, 1975.— 343 с.
- Кривчик В. Ф., Можейко Н. С. Старославянский язык.— Минск: Вышэйшая школа, 1985.— 304 с.
- Майборода А. В. Старослов'янська мова.— К.: Вища школа, 1975.— 296 с.
- Майборода А. В., Коломієць Л. І. Збірник вправ і завдань з старослов'янської мови.— К.: Вища школа, 1992.— 168 с.
- Мейе А. Общеславянский язык.— М.: Изд-во иностранной литературы, 1951.— 450 с.
- Селищев А. М.* Старославянский язык: В 2-х ч.— М.: Учпедгиз, 1951—1952.— 336, 206 с.
- Станівський М. Ф. Старослов'янська мова.— Львів: Вид-во Львівського університету, 1964.— 192 с.
- Супрун А. Е.* Старославянский язык.— Минск: Университетское, 1991.— 79 с.
- Супрун А. Е. Введение в славянскую филологию.— Минск: Вышэйшая школа, 1989.— 480 с.
- Хабургаев Г. А. Старославянский язык.— М.: Просвещение, 1974.— 432 с.
- Leskien A. Handbuch der altbulgarischen (altkircheslavischen) Sprache. Grammatik-Texte-Glossar.— Heidelberg: Winter, 1969.
- Štec M. Úvod do staroslovenčiny a cirkevnej slovančiny.— Prešov, 1994.— 234 s.